LITERATURA ȘI MARILE TRANSFORMĂRI SPIRITUALE: TEMELE, MITURILE ȘI FICȚIUNILE LUMII DE AZI

MOTIVUL ORFIC – GENERATOR DE ATITUDINE ESTETICĂ ÎN POEZIA LUI ION VATAMANU

Vera CĂTANĂ
Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova

Abstract. *The theme is current because the mission of aesthetics lies in the work's ability to display beauty. It is the song that becomes the remarkable element through which the author rhythmically pulsates the lyrical emotion from "Bird's Moon Song" to "Bird's Sunday Song".*
Keywords: *song, Orphic motif, aesthetics, poetry, emotion.*

Lira lui Orfeu îngemănează cuvântul și sunetul, dând naștere literaturii – un nou câmp de manifestare a sentimentelor în formule originale. Prins de fiorul inspirației, poetul Ion Vatamanu păşeşte ferm pe dimensiunea științelor exacte croind o punte între chimie și poezie astfel că cercetătorul Tudor Colac vorbește despre mecanismul creației poetice vatamaniane menționând: „ Ion Vatamanu vede cu inima o serie de elemente chimice ale cântecului, pornind în viziunea sa poetică de la principiul evoluției ciclice, spre abstractizări încărcate de rosturi structurate prin atomi, molecule și apocaliptice clipe" (Colac, 2012: 110). Într-adevăr, textele sale poetice surprind cititorul printr-un amestec omogen de imagini artistice care păstrează amprenta unui chimist de valoare certă, prin felul inconfundabil de a transmite emoții receptorului.

Eul vatamanian inițiază o intensă căutare a sinelui printr-un amalgam de întrebări la care răspunde într-o manieră filosofică fiind inspirat de prezența iubitei:

Ce-i în firul cel de iarbă, că-i așa de verde?
E un cântec, draga mea, ce se cântă repede.
Ce-i în râul, care curge, val cu val adună?
E o viață, draga mea, și un cer cu lună.
(Cântec)

Întrogațiile retorice profilează felul în care autorul percepe existența, asociind firul verde cu cântecul la fel cum întâlnim acest moment și în folclorul autohton, iar râul cu viața, moment care își trage rădăcinile din filosofia Antichității *Panta Rhei* sau *Totul curge*. Cântecul este una dintre cele mai fidele mostre ale armoniei, bazându-se pe acest principiu confesiunea lirică se extinde de la firul de iarbă spre râu apoi se urcă spre cerul cu lună, ceea ce simbolizează aspirația spre idealul de armonie supremă similară cu Divinitatea.

Căutarea de sine continuă, dar de astă dată punctul de pornire este un stejar simbol al statorniciei, așa cum apare conturat în lirica folclorică de unde împrumută sevă și versurile vatamaniene:

Ce-i în pomul de stejar, în a lui tulpină?
Mi s-arată, draga mea, lemn și o lumină.
Dar ce-i dorul cine-l are de părinți și țară?
O pădure fără capăt și o căprioară.
(Cântec)

Dorul este un alt sentiment specific neamului nostru, iată o posibilă pistă de decodificare a metaforei: *Dorul – o pădure fără capăt și o căprioară.* Infinitul văzut ca *o pădure fără capăt*, sugerează intensitatea și durata maximă a acestui zbucium numit dor, iar căprioara – este întruchiparea unui suflet singular la fel cum este cel al poetului.

Pe aceeași frecvență, cercetătorul Tudor Palladi consemnează: „ Etosul se va proiecta așadar indirect în mai multe din cărțile Domniei Sale cu acea pregnanță cu care acoperă artistic nu numai râvna sentimentelor, dar și pe cea a cuvîntului, a configurație lui, devenind una metaforică, plastică și comunicativă.(Palladi, 2017:171). Astfel, se face relevantă legătura dintre folclor și versul poetului, plasticitatea expresiilor face inconfundabil stilul vatamanian de a trăi sentimental dorului la cote majore, acolo unde inspirația depășește limitele impuse de condiția umană, se ridică mai sus de contingent și se îngemănează metafizic cu intuiția poetică ale cărei vibrații le simte inima eului.

Definit drept: „ suflul ființei care răspunde actului creator” (Sochircă, 2014: 43), cântecul este un mijloc de a pătrunde legile armoniei grație efectelor sale polifonice. Pe această lungime de undă, cercetătorul Anatol Gavrilov construiește o punte de legătură dintre autor și cititor, prin prisma actului de comprehensiune a textului literar, atunci când afirmă: „ Polifonia solicită cititorului o înțelegere activă, adică o căutare a răspunsurilor proprii la întrebările vitale, insolubile la care nici autorul nu are răspunsuri definitive”(Gavrilov,2017:13). Într-adevăr, textul vatamanian deschide mai multe perspective de abordare, ceea ce presupune că cititorul trebuie să se regăsească pe sine pentru a participa afectiv la înțelegerea substanțială a versurilor. Or, întrebările vitale sunt cele care în plan filosofic sunt inepuizabile , iar în plan metafizic își găsesc aplicare grație sensibilității artisice pe care o dovedesc oamenii de artă în lucrările lor.

Actualitatea temei de cercetare devine temeinic argumentată căci misiunea esteticii rezidă în capacitatea operei de a etala frumosul, iar atitudinea estetică în termenii lui Romulus Chiriță reprezintă: „atitudine umană fundamentală caracterizată prin sensibilitatea receptivă față de aspectele armonioase ale realității”(Chiriță, 2010:129). Și tocmai cântecul devine elementul remarcabil prin care autorul pulsează ritmic emoția lirică de la ***Cântecul de Luni al păsării*** până ***Cântecul de Duminică al păsării*** .

În altă ordine de idei, exemplul poetului șaizecist este emblematic, fiindcă e dublu marcat de drama istorică a Bucovinei și a Basarabiei, dar nu renunță la inovarea liricii basarabene sub aspect estetic, cultivând versul alb și polivalența simbolului artistic, nu fără riscuri sau impedimente.

Problema actualei cercetării constă în necesitatea de a identifica mijloacele de expresie prin care lirica vatamaniană trezește atitudinea estetică în conștiința receptorului, mergând pe linia valorică a frumosului ca ideal.

În încercarea de a-l prezenta pe Orfeu ca instanță mitologică fără de care actul creației nu poate fi perceput ca esență divină, cercetătoarea Victoria Fonari susține: „Orfeu este cel ce cunoaşte moartea iubitei, dar nu şi moartea iubirii. De aici apare sensul sentimentului ce înveşniceşte. Eul liric trăieşte ipostazele omului cu iubirea telurică şi cea de artist, dar adună în emoţiile sale de iubire pentru oameni, pentru Dumnezeu, pentru frumos, pentru patrie, pentru neam, pentru sacrul matern” (Fonari, 2015:33) Arealul creației vatamaniene stă sub semnul lirei lui Orfeu din mai multe considerente, și anume, dragostea e privită ca suferința care dă noi speranțe ce se îmbină armonios în textele sale. Iubirea e privită de eul liric ca fiind singura cale prin care sufletul cunoaşte dulceața armoniei ce în spațiul teluric doar cântecul o mai păstrează nealterată de deznădejde.

Analizând mecanismele compoziționale ale poeziei lui Ion Vatamanu evidențiem faptul că dorul de pasărea inspirației își găsește loc în imaginația eului sub cadența piciorului de vers. Surprinsă de capacitatea cu care textul vatamanian este perceput și valorificat de publicul larg, autoarea studiului: *Melopoetica – limbajul poetic și muzical* specifică următorul fapt: „ O poezie care dorește să trezească în ascultătorul sau cititorul ei o stare muzicală, va fi nevoită să-și extindă și ea la rândul ei, gama de efecte sugestive, prin reducerea semnificațiilor clar definite, poetul căutînd mereu să se exprime vag, ambiguu” (Samson, 2015:148)

Când era să-nchei cântecul,
iubita,
ca o pasăre,
se gătea să plece...
Un cântec mie,
Un cântec al sufletului,

al vieții, al morții,
Un cântec singur,
Tot uitându-mă la iubită,
la pasărea care zbura...
(***Un cântec cât viața***)

Cercetătorul Tudor Colac constată că: „ Ritmurile ciclie din cântecele sale nu sunt altceva decât cadențele naturii, cosmosului, vieții în ansamblu conferind starea de melodism și muzicalitate poeziei, o anumită frazare specifică unei stări emotive cu un acompaniament propriu nuanțat" (Colac, 2012: 111). Dorul de pasărea inspirației își găsește loc în imaginația eului sub cadența piciorului de vers.

Îmi caut păsările
Prin fapte de noapte,
Le chem acasă,
Mi-e dor
De pana lor,
De cântul lor
Ele slujesc mai multe-mparații:
Un violet de zări,
Un rosu de amiezi,
Albastru de chindii.
Ele slujesc mai multe melodii:
Le chem in ritmuri
(***Cântecul de Marți al păsării)***

În studiul *Probleme de literatură și estetică* Bahtin menționează că: „ Importanța organismului creator interior este maximă în poezia lirică, omul creator ca întreg al unei tensiuni interioare" (Bahtin,1982:106) Tocmai aceste vibrații ale versului măsoară intensitatea sensibilității poetice codificată în imagini literar- artistice.

O, încercuite rațiuni și spirite!
Răscolitor, voi așteptati
Sosirea mea în miezul vostru
Nu
Prin rozul dens al unui câmp cu flori
S-ajung,
Ci pe-un alb fundal
Al scenei voastre mute
Să apar
Cu nete proiectări de strigăt"
(Cântecul de Miercuri al păsării)

George Popa menționează:„ Incantația este cantabilitatea unită cu caracterul ritualic de instituire a logicii interne a poemului, pregătesc absorbția transfiguratoare în inefabil" (Popa, 2013:11).

Prin urmare, o necunoscută a ecuației lirice vatamaniene rămâne logica internă a poemului, adică mecanismele prin care anume cântecul transmite emoția eului liric transformând-o în atitudine estetică, or tocmai acesta este unul dintre obiectivele cercetării. În acest sens, apelăm la afirmația aceluiași cercetător care amintește: „ În creuzetul alchimc al unei poezii orfice intră următoarele elemente: capacitatea de cântare, caracterul incantatoriu, caracterul inițiatic (Popa, 2013:11), aceasta este dezlegarea misterului pe care-l produce lirica vatamaniană în domeniul muziclității versului.

Un exemplu prin care putem certifica acest caracter incantatoriu și inițiatic servesc și versurile din ***Cântecul de Joi al păsării,***

Pasăre cântare veche,
Vin să-ți fiu pereche.
Părăsesc ninsoare grea

Și mă mut pe creanga ta.
De mă seacă, de ma udă,
*Tot o floare-o să m-audă***.**
(Cântecul de Joi al păsării)

Referindu-ne la redescoperirea textului vatamanian din perspectiva esteticii receptării, cercetătorul Anatol Gavrilov observă: „ Vocile textului literar nu pot fi percepute doar prin auz ca simț fiziologic, orice percepție se produce pe fondalul percepției general- culturale a receptorului" "(Gavrilov,2017:13), în această ordine de idei, una dintre condițiile pe care le impune estetica receptării este și variată experiență a perceperii semnificațiilor limbajului.

Punctul tangențial dintre cele două arte, adică dintre muzică și poezie relevă: „ Poezia ca și muzica exprimă inexprimabilul, scoate din inconștient stări nebănuite ale sufletului, dând senzația infinitului" (Samson, 2015:148). Dacă atitudinea estetică se caracterizează prin dorința omului de a contempla obiecte ce întrunesc idealul de frumos și care furnizează senzația de plăcere estetică, atunci putem să înțelegem cu ușurință de ce un întreg ciclu de poezii vatamaniene se intitulează *Cântec*, întrucât doar cântecul pune semnul egalității între tensiunea interioară și starea de echilibru al autorului.

Forța latentă a magiei își face simțită prezența în următoarele versuri:
Păsări ale celuia ce peste tot înseamnă Eu!
Al vostru cântec
Nu-i leac nici mângâiere –
E ceea ce simțea Niobe
Când Artemis
Umplu văzduhul cu săgeți,
Există doar o luptă,
Mereu necâștigată,
E vorba de suflet.
(***Cântecul de Vineri al păsării)***

Momentul tangențial dintre vers și mit este comentat și de către Butnaru: „ Poetul explorează înțelesurile filosofice ale miticului și se încadrează în categoria esteticului, a verdelui printr-un sistem de simboluri de o nuanță specifică"(Butnaru, 2017: 119).Revelația eului care-și găsește refugiul în mit se soldează cu o medație ce prinde contur de vers. Lupta dintre viață și moarte este înfățișată prin intermediul celor două personaje mitologice, iar concluzia pe care o face eul liric rezidă în faptul că sufletul este cel care are capacitatea de a se revigora de fiecare dată când partea rațională a ființei pare învinsă. Pasărea despre care vorbește eul liric este chiar el, iată de ce conștientizează că *lupta*, adică existența pe pământ este continuă și pare interminabilă, fiindcă sufletul vrea să se rdice mai sus de contingent, dar condiția umană nu-i îngăduie acest lucru.

În concluzie, menționăm că receptorul poeziei vatamaniene se cere a fi un veritabil cunoscător de valori general-umane, pentru a fi capabil să sesizeze cuvintele- simbol care generează atitudinea estetică. Lirica vatamaniană poartă semnul originalității grație armoniei compoziționale cu care este dozat fiecare vers. Mijloacele expresive la care recurge eul liric nu țin neapărat de domeniul tropilor, ci mai curând de ideile pe care le dezvoltă ascendent, până la statutul de simbol, așa cum se întâmplă cu noțiunea de motiv orfic.

Bibliografie:

BAHTIN, M., 1982, *Probleme de literatură și estetică*, Univers, București.

BUTNARU, T., 2017, „Semnificația mitică a verdelui matern în poezia lui Ion Vatamanu" În *Limba Română*, nr. 2, Chișinău, p. 174-179.

CHIIȚĂ, R., c *Estetica*, Universitatea Transilvania, Brașov.

COLAC, T., 2012, „ Ion Vatamanu: formula cântecului" În *Iubirea până la capăt*, Prut Internațional, Chișinău, p.110-114.

FONARI, V., 2015, „Strunele orfice în creația lui Grigore Vieru" În *BiblioPolis* nr. 1, Chișinău p. 32-35.